

Denna rapport är beställd till arbetsgruppen för en trovärdig röst i välfärden på uppdrag av Moderata ungdomsförbundets förbundsstyrelse. Uppdraget tillsattes i april 2024, och lämnades till förbundsstyrelsen i augusti 2024. Rapporten är författad av

Noah Hjortman, ordförande

Dalila Alibasic, förbundsstyrelsen

Alexander Degerfeldt

Emma Falkbacken

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Inledning	5
Syfte och metod	6
Teori	7
<i>Den expansiva välfärden under 1900-talet</i>	7
<i>Den vaknande frihetens årtionde</i>	8
<i>Moderatregeringars påverkan på välfärdspolitiken</i>	8
<i>Välfärden i folkets ögon</i>	Error! Bookmark not defined.
<i>Välfärdsstaten i Europa</i>	10
Diskussion och slutsats	11
<i>En trovärdig röst i välfärden</i>	11
<i>Moderata välfärdsvärderingar för 2030-talet</i>	11
Avslutning	13
Litteraturlista	14

Sammanfattning

För länge i svensk politisk historia har högern—och i synnerhet Moderaterna— vägrat att på riktigt ta tag i välfärdsfrågan. Detta har kostat partiet valsegrar, och med tiden lett till att många väljare fått en avsmak för partiet. Om Moderaterna ska realisera sin önskan om att någon gång bli Sveriges största parti måste man ta dessa för väljarna oerhört viktiga frågor på större allvar.

Denna rapport för tesen att en stor anledning bakom varför högerblocket under stora delar av 1900-talet misslyckades med att vinna makten varit just välfärdsfrågan. Det fanns under denna tid ett stort folkligt stöd för en expansiv välfärdsstat, något som Moderaterna misslyckades att kapitalisera på till den grad att man i nästan fyrtio års tid förlorade riksdagsval efter riksdagsval. Genom att i stället alltid stå för ett direkt motstånd mot en stark välfärd förvandlades Socialdemokraterna till det enda välfärdsalternativet i svensk politik. Jämförs detta med övriga Europa blir partiets misslyckande ännu mer slående.

Många kristdemokratiska och liberalkonservativa partier i Europa har gått en annan väg, och omfamnat välfärden utan att för den delen omfamna socialistiskt förmynderi och byråkrati. Detta har gjort bland annat dessa partier oerhört framgångsrika i välfärdsfrågan, och därigenom har de också lyckats vinna regeringsmakten tack vare frågan. Deras ”europeiska” syn på välfärden bör Moderaterna inspireras av.

Slutsatsen som dras från dessa fyndigheter är att det behövs en ny typ av syn på välfärden hos Moderaterna, och i förlängningen en ny syn på friheten hos liberalkonservativa i Sverige. Partiet kan inte förlita sig på att väljarna ser förbi frågan, eller att andra partier på högerkanten kommer fylla rollen av välfärdsparti.

Denna nya frihet handlar om att Moderaterna måste börja älska den europeiska liberalkonservativa synen om frihet. En där social trygghet, och en stark men smal välfärd ger alla svenskar möjligheten att lyckas. En frihet som premierar möjligheter för individen att lyckas, där egen ansträngning premieras och frihet från statligt förtryck råder.

Rekommendationerna till partiet framåt i välfärdsfrågan:

- Formulera en offensiv välfärdspolitik och en egen vision för välfärden som kan utmana den socialdemokratiska bilden.
- Omformulera den moderata synen på frihet i välfärden till att omfamna europeiska konservativa och kristdemokratiska idéer om social trygghet och en stark välfärd.
- Formulera en sakpolitik som bygger på tidigare framgångsrika reformer inom valfrihet, avbyråkratisering, och stärkandet av välfärdens kärna, med den nya visionen som fond.

Inledning

Moderaternas systerpartier i Europa har trots sin högerprofil lyckats etablera sig som trovärdiga i välfärdsfrågan. Detta har i förlängningen inneburit att dessa partier vunnit förtroende, och väljare. När Moderaterna tvärtemot detta gjort motståndet till välfärden till sin största välfärdsfråga har detta legat partiet i fatet. Ytterst har detta inneburit att Socialdemokraterna med väljarnas förtroende i ryggen kunnat etablera sig som det starka partiet till vänster, och totalt dominerat svenska politiken under större delar av 90-talet.

Det bör egentligen inte finnas någon motsägelse mellan högerpolitik och en stark välfärdspolitik; ändå har partikulturen i Moderaterna dessvärre präglats av denna. De starka ideologerna har vunnit mark med resonemanget att starka välfärdsstater per definition måste vara socialistiska. Denna bild delas inte av andra mitten-högerpartier i Europa.

Moderaterna har sedan länge ett fastställt mål att bli Sveriges största parti. Detta kräver att partiet etablerar en trovärdighet i välfärden. Genom att göra det kan man komma att öppna upp fler väljargrupper för partiet, och arbeta emot det socialdemokratiska monopolet i frågan. Vidare är detta viktigt även för att tillfredsställa den stora grupp av högerväljare som också ser välfärden som viktig och värd att bevara.

Syfte och metod

Arbetsgruppens syfte har varit att analysera vilka lärdomar Moderaterna kan dra av sina liberala och konservativa systerpartier i välfärdsfrågan. Mer specifikt har frågeställningen avgränsats till de partier såväl i Sverige som utanför landets gränser som lyckats etablera sig som trovärdiga i frågan.

Frågeställningen har därtill kompletterats med en tillbakablick för att kolla på varför Moderaterna historiskt misslyckats att etablera sig som ett trovärdigt välfärdsparti. På så sätt har de fynd som gjorts gällande andra partier kunnat anpassas och tolkas utifrån en svensk kontext. Denna tolkning är vad som ligger till grund för de slutsatser som sedermera presenteras.

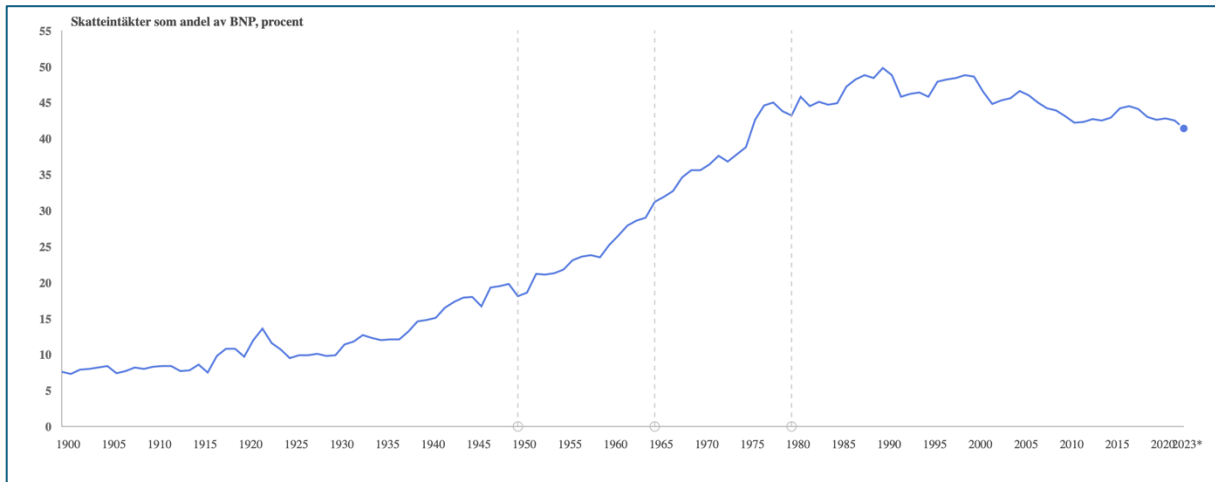
Arbetet har genomgått ett antal faser. I den första delades ansvaret för efterforskningen (se *teori*) upp mellan gruppen. Denna efterforskning har gjorts dels genom datainsamling från öppna såväl som interna källor, dels genom intervjuer med företrädare från politiska partier i Europa. Ett talarpass med Timbros välfärdsansvarige Lovisa Lanryd har även genomförts.

När efterforskningen genomförts gjordes analyser på det funna materialet. Dessa analyser har gjorts delvis enskilt och delvis i grupp. Det är dessa som sedan kokats ned till den slutgiltiga övergripande slutsatsen som presenteras.

Teori

Den expansiva välfärden under 1900-talet

Det är allmänt känt att Socialdemokraterna innehade regeringsmakten i Sverige under större delen av 1900-talet, närmare bestämt åren 1936–1974. Under denna period kom “solidaritet” alltmer att genomsyra den svenska samtiden och i förlängningen den svenska kulturen i och med skapandet och utvecklingen av välfärdsstaten. Denna kultur kom i sig att påverka svenskarnas inställning till välfärden, och därigenom den välfärdspolitik som fördes [1].



Figur 1: Sveriges skattekvot som andel av BNP åren 1900–2023 [2].

Under i princip hela det drygt fyrtioåriga socialdemokratiska maktinnehavet var välfärden under konstant expansion. Men välfärden är inte gratis, och denna långvariga expansion har som konsekvens att skattetrycket ökade och människor därigenom fick behålla mindre i den egna plånboken, se figur 1 [2]. En rimlig reaktion till denna förflyttning av rikedom och makt torde ha varit att befolkningen motsatte sig vidare expansion av välfärdsstaten men så var i Sverige inte fallet. Här fanns det tvärtom en stor acceptans för att skattetrycket ökade och egenmakten minskade, något som bäst kan förklaras med de omständigheter som omgav välfärdens expansion [1].

Dels så var just tillgången till välfärden, dels sättet som den bekostades två faktorer som bidrog till en utbredd acceptans för ett ökat skattetryck. Bilden av välfärden var här att alla medborgare hade lika tillgång till den, och att alla som hade tillgång till den bidrog rättvist till den. Därmed blev känslan att medborgarna fick valuta för pengarna, och att man till och med tjänade på den expansiva välfärdsstaten [1].

Gällande plånboksfrågan bidrog inte heller detta till ett stort missnöje. Den ekonomiska tillväxten i stora delar av världen under denna tid var så kraftig att det gick att kombinera en expanderade välfärd med en växande plånbok. Visserligen fick inte svenskarna behålla lika mycket i sin plånbok som de hade fått utan välfärdsexpansionen, men uppfattningen om att den bidrog till att göra människor fattigare år till år är felaktig; människor såg deras reala inkomster öka samtidigt som välfärden och skattetrycket växte [1].

Välfärdsstaten kan dock inte växa för evigt, något som blev uppenbart när efterkrigstidens tillväxt ledde in i en djup lågkonjunktur under 70-talets oljekriser. Minskad ekonomisk tillväxt ledde slutligen till sämre levnadsstandard för människan, och att den evigt expanderande välfärdsstaten tappade folkets mandat. Med detta skifte längtade en större del av befolkningen efter mer egenmakt, något som tillsammans med kärnkraftsfrågan ledde till den första borgerliga valvinsten på närmare fyrtio år [3].

Den vaknande frihetens årtionde

1976 fick Sverige sin första borgerliga regering efter närmare 40 år av oavbrutet Socialdemokratiskt styre. Politiken som då förts hade drivit upp marginalskatterna och medfört detaljstyrning, maktfullkomlighet och byråkrati i fullständighet. Den nya regeringen kom därför att arbeta aktivt med att minska på byråkratin och minska regleringen i samtliga statliga sektorer snarare än att ensidigt reformera och liberalisera den fortfarande omåttligt populära välfärdsstaten [4].

Vissa små förändringar i välfärdssektorn gjorde man däremot. Bland annat ökades valfriheten inom välfärdssektorn, och en femte semestervecka infördes. Regeringen drev även igenom förlängd föräldraledighet samt ett nytt betygssystem i skolan. Moderaterna, och i synnerhet Bohmans personliga tro på en förminskning av välfärdssystemet syntes däremot inte till under denna tid. Välfärdsfrågan var helt enkelt inte främst på dagordningen när lågkonjunkturer och ekonomisk kris rådde i världen [4].

I samband med högervågen under slutet av 70- och början på 80-talet kom även en nyliberalisering av Moderaternas tro på välfärd. Trots att Bohman tidigare hade varit principiellt kritisk till välfärdsstaten så förändrade Moderaternas handlingsprogram 1983 (Godkänt 1984) den tidigare ideologiska tro man haft på viss välfärd. Saf (Svenska Arbetsgivareföreningen) och Moderaterna kom med nya strategier att privatisera den offentliga sektorn genom att bland annat avskaffa etableringsbegränsningar för tandläkare, stärka den enskildes valfrihet i socialtjänstlagen (SOL) och stärka patienternas valfrihet i hälso- och sjukvårdslagen (HSL) [4].

Den dåvarande partiledaren Ulf Adelsohn framförde att "Moderat välfärdspolitik bygger på insikten att välfärd är någonting mer och djupare än ekonomiskt välstånd. Det är trygghet i livets olika skeden, rätt och möjlighet att fatta egna val, det är människors känsla av delaktighet och värdighet." Detta var på något sätt ett skifte i sättet man uttryckt sig i dessa frågor tidigare, en kapitulation från 1900-talets dogmatiska och misslyckade motstånd [4].

Politiken som fördes i opposition under åren 1981–1991 hamnade alltjämt ändå på liberaliseringar i såväl finanspolitik som socialpolitik. Adelsohns ord kan därmed ha sagts sig ta uttryck i att öka individens rätt, och samtidigt arbeta för ett bevarande av den välfärdsstat som fanns. Bohman beskrev denna politiska era som "Den vaknande frihetens årtionde" [4].

Moderatregeringars påverkan på välfärdspolitik

Friskolereformen är en av de mest välkända reformerna i modern tid. Genomförd 1992 av regeringen Bildt möjliggjorde friskolereformen för friskolor att få skolpeng på samma sätt som skolor i offentlig regi för att öka konkurrensen som i sin tur ska leda till en bättre skola. Under denna tid hade Moderaterna samtliga ministerposter i utbildningsdepartementet. Man var också

redan innan regeringsbildningen tydlig med att just denna reform var högt prioriterad och skulle genomföras så snart som möjligt [5].

Utöver friskolereformen bedrev varken Moderaterna eller regeringen Bildt betydande välfärdspolitik, man lämnade social och civildepartementet åt dåvarande Folkpartiet och efter att ha uppnått en marginalränta på 500 procent så fokuserade man på att lösa den dåvarande finanskrisen genom två krispaket som sammanlagt betydde införandet av två karensdagar, slopandet av två semesterdagar och det första barnbidraget, höjd pensionsålder, sänkt arbetsgivaravgift med 4 procent samt att privatiseringar inte längre fick ske utan samråd med Socialdemokraterna [5].

När Moderaterna sen tog makten igen 2006 tillsammans med Alliansen kom en marknadsliberal politik där Moderaterna inte satt på någon ministerpost i någon välfärdsfråga. Som största parti däremot hade man förhandlat fram mycket. Regering Reinfeldt genomförde Gy 2011, en läroplan som innebar en omfattande förändring inom gymnasieskolan med b.la. ett nytt betygssystem. Utöver det införde man ett kommunalt vårdnadsbidrag samt en reform av sjukförsäkringssystemet [6].

Folkets ögon på välfärden

Under en längre tid har sjukvård varit en av frågorna som väljare anser som viktigt. Under 2024 nådde frågan i särklass sin topp. Det är den frågan som väljare i landet har sett som mer eller mindre viktigast över lång tid. Detta samtidigt som andra omvärldshändelser har pågått såsom kriget i Ukraina, våldsvågor eller hög inflation. Stundtals har lag och ordning setts som viktigt men även då har sjukvård legat som en högt rankad fråga [7].

Av de som fick frågan i april 2024 så valde majoriteten, över 60 procent av väljarna sjukvården som en viktig fråga, framför dagsaktuella frågor som lag och ordning och ekonomi. Frågan håller sig stark över tid och kan ha och göra med oppositionens kritik gentemot regeringens ekonomiska tillskott till regionerna. Frågan låg även starkt när Socialdemokraterna var i majoritet, och har legat relativt stabilt som en av de tre viktigaste frågorna hos väljarna under tiden runt riksdagsvalet 2022 [7].

Det är värt att notera att även de väljare som sympatiserade med M/KD/SD/L anser välfärdsfrågorna vara viktiga. Runt 50 procent av väljarna uppgav sjukvården som en av de viktigaste i april 2024. Särskilt skolfrågan har fått ett uppsving efter regeringsskiftet bland såväl vänster- som högerväljare. I båda dessa frågor sticker på högerkanten Liberalerna och Kristdemokraterna ut i ökat intresse, vilket är förväntat givet dessa partiers profilering i frågorna.

Gällande vilka delar av sjukvården väljarna anser vara viktigast så anser 45 procent att vårdköer är prioriterat. Tätt inpå kommer vårdcentraler 41 procent och psykisk ohälsa på 38 procent. Även vårdpersonalens villkor ligger högt på 36 procent. Viktigt att notera är att denna data är från innan blockaden för vårdpersonal trädde i kraft och strejker påbörjades runt om i landet.

Välfärdsstaten i Europa

Det norska sociala välfärdssystemet är på många sätt likt det svenska systemet i form av sjukförsäkring, socialhjälp, barn- och äldreomsorg och arbetslöshetsskydd. Norges sjukvårdssystem bär däremot stora skillnader gentemot det svenska. Som land lägger man mest pengar i världen på sjukvården men levererar med detta också bäst sjukvård. Bara under Høyres senaste regering lyckades man kapa vårdköerna samtidigt som covid-pandemin rasade i landet [8].

Norge har även en extremt utbyggd primärvård med en stor tillgänglighet. Alla medborgare har en egen fast läkare genom det offentliga sjukvårdssystemet. Båda dessa delar skapar en stark tilltro till välfärden i landet då man kan lita på att man får hjälp i tid. För att kunna besöka akuten behöver man dessutom en remiss. På så sätt kommer öppenvårdsläkare att fungera som en slags grindvakter för den specialiserade vården [9].

Det övergripande ledningsansvaret för hälso- och sjukvården ligger i Norge på staten. Lokala myndigheter på kommunal nivå organiserar och finansierar sedermera primärvården efter det lokala behovet. Utöver detta finns fyra regionala hälsomyndigheter som kontrollerar tillhandahållandet av ett tjugotal olika hälsoföretag. Dessa hälsoföretag driver de flesta sjukhusen [9].

En stor brist i Sverige idag är just tillgängligheten. Men vad är det egentligen som skapar en så pass dålig tillgänglighet i Sverige? Svenska läkare lägger idag nästan en dag i veckan om man ser till en 40 timmars arbetsvecka på bara administrationen. Det är dessutom inte sällan man tampas med undermåliga administrationssystem som ofta tar tid med strul och krångel. Som konkret exempel kan nämnas att tyska läkare träffar uppemot 20 patienter per dag, där svenska läkare ligger på drygt tre [9].

Diskussion och slutsats

En trovärdig röst i välfärden

Den svenska välfärden lider uppenbart av stora effektivitetsproblem. De skattepengar som öses in i sjukvårdssystemet tas inte tillvara på, eller spenderas fel, vilket leder till att Sverige trots sitt höga skattetryck är fast med en sjukvård med stora problem. Detta ses mest tydligt och enklast genom jämförelser till övriga Europa.

Vad gör man i andra länder för att minska administrationen och lösa effektiv tidsbristen? Vad kan man i det operativa arbetet göra? Vi talar till stora delar om att vår främst framtida största utmanare är kompetensbristen. Det ses även på flera håll ut att vara svårt att lösa den, men är det verkligen så svårt att lösa kompetensbristen om man bara ändrar arbets sätt?

Kompetensbristen kommer vara en tacklande utmanare för svensk välfärd i framtiden och vi kommer behöva hitta alternativa sätt att arbeta som vi inte gör idag, för att kunna möta de framtida behoven. Finansiella resurser är en del i det för att kunna investera i nya smarta lösningar, men finansiella resurser är inte allt. Att förändra en organisation och kultur är tufft och svårt, men det är det som måste göras.

Policy är dock bara en del av lösningen. Partiet behöver en berättelse om välfärden, och en egen vision om vad man vill att framtiden för den ska bli. För misslyckas man med detta är man dömd att hamna i en försvarsställning i frågan som i sin tur leder till ett misslyckande med att leverera politik på området.

Idag är Moderaterna tyvärr mer mån om att försvara valfriheten än att gå till offensiven för konkreta saker som bättre tillgänglighet, och en mer effektiv primärvård, oavsett aktör. Jämförs dessa med andra europeiska högerpartiers framtoning i frågan blir skillnaderna slående. Konkret kan sägas att partiet fortfarande rullar i liknande hjulspår som man gjorde under nittonhundratalet då man förlorade val efter val på frågan.

Moderaterna måste få över debatten till att handla om den ofantliga byråkratin, slöseriet, och brist på tillgänglighet som finns i den svenska sjukvården. Är ett förstatligande ett alternativ? Mycket möjligt. Kristdemokraterna, som historiskt varit de främsta förespråkarna för detta, vinner dock inte i frågan enkom för att de är för ett förstatligande, men snarare för att det ses som bevis på en offensiv hållning i välfärdsfrågan i stort. Denna offensiva hållning saknar Moderaterna.

I stället har man lämnat dessa för väljare centrala frågor till att hanteras av samarbetspartier. Denna ödmjuka hållning—att vissa frågor ska lämnas till andra partier— måste överges av Moderaterna. Man kan inte framhålla sig som ett seriöst parti om man samtidigt ”ger bort” de frågor som i val efter val ses som viktigast av väljarna till andra partier.

Moderata välfärdsvärderingar för 2030-talet

Det är uppenbart att Moderaternas inställning till välfärden på många sätt varit förödande för partiets valframgångar. Att man under nästintill fyrtio år misslyckades att bryta det socialdemokratiska maktinnehavet är nästintill unikt i världen. Nu står den samlade svenska

högern, med Moderaterna i spetsen, inför nästa stora strid. De "reinfeldska" förhoppningarna om att bli Sveriges största parti har för tillfället grusats och ersatts med en kamp mot de auktoritära Sverigedemokraterna om silvermedaljen. Detta är en kamp som Moderaterna inte får förlora.

Att Sverigedemokraterna i riksdagsvalet 2022 blev rikets näst största parti kom inte av slumpen, och kommer att bli det nya normala om inte Moderaterna rannsakar sig själva. Tidigare har partiet varit framgångsrika med att förändra den förda politiken, men det kommer inte att räcka. Partiets värderingar och sätt att föra sig i välfärdsfrågan kommer i stort att vara viktigare än enskild policy. Detta får dock inte innebära att man överger den liberalkonservativa tradition vi av goda anledningar håller kärt.

Den klassiska synen på friheten hos Moderaterna har länge bestått av mycket goda idéer om ekonomiskt självförverkligande, och individens självbestämmande. En där egenmakten i hela samhället är så stor som möjligt, och där statens uppgift i så stor mån som möjligt ska vara att stå ur vägen för människan. Detta sätt att se på friheten, som på många sätt bär likheter till amerikanska självständighetsrörelsen och klassisk amerikansk republikanism, är kärnan i partiets ideologi.

Den nya synen på frihet måste vara allt det, om partiet ska förbli värderingsmässigt legitimt. Men synen på frihet måste också omfamna den europeiska högeryn, att frihet även betyder social trygghet, en stark men skarp välfärd, och ett socialt skyddsnet som i framtiden måste bli mer av en studsatta som människor studsar tillbaka från.

Den nya friheten handlar inte om att Moderaterna ska bli ett parti som företräder idéer om en expansiv byråkratisk statsapparat. Inte heller ska den handla om att bygga upp ett välfärdssystem som ger allt till alla, eller som begränsar valfriheten i skolan, sjukvården, eller äldreomsorgen.

Den nya valfriheten handlar tvärtom om att ta ett nytt grepp om de saker vi älskar med Moderaterna. Som kombinerar de liberala idéerna om självförverkligande, eget val, och individens frihet med europeiska konservativa traditioner om en stark och skarp, väloljad och effektiv välfärd som gör precis det den ska och inte mer än så. Men det kräver att Moderaterna som parti börjar älska välfärden för vad det är och än viktigare för vad den kan bli, och att vi överger tanken om att den är ett nödvändigt ont i ett socialistiskt Sverige där den sista striden mot vänstern ej ännu är vunnen.

Avslutning

Moderaterna står inför många stora uppgifter. Man behöver styra Sverige under denna mandatperiod, vinna makten ännu en mandatperiod, och inom kort återetablera sig som Sveriges stora parti till höger. För att detta ska lyckas behöver man ta ett nytt grepp i de stora frågorna som kommer dominera nästa årtionde; välfärden är utan tvekan en av dem.

Policy och framtoning måste gå hand i hand. Synen på välfärd måste förändras i partiet, och denna förändrade syn måste i sin tur användas för att vässa moderata reformer inom skola och sjukvård. En syn som överger den gamla dogmatismen att välfärdsstaten är ett nödvändigt ont är nödvändig.

I stället måste Moderaterna börja älska välfärden för det den är och vad den kan vara, och omfamna den väl omtyckta välfärdsstaten. Med detta nya grepp kan partiet ta ett steg framåt i välfärdsfrågorna, och bli offensiv mot socialismen likt sina systerpartier på kontinenten. Fokus måste framgent fortsatt ligga på att avbyråkratisera, effektivisera, och göra välfärden väloljad.

Detta fokus kommer dock att ses som illegitimt om partiet fortsatt framstår som motståndare till välfärdsstaten. Just därför är den värderingsmässiga omläggningen minst lika viktig. Om partiet lyckas med denna resa, kan man komma att återta initiativet från Sverigedemokraterna, som allt för länge fått dominera det politiska samtalet. Utöver det kommer de ge potential för partiet att spela mot Socialdemokraterna på deras egen planhalva, och kanske kan det till och med leda till att partiet inom kort återigen vågar drömma om att bli Sveriges största parti.

Litteraturförteckning

- [1] Å. Bergmark, M. Thorslund och E. Lindberg, "Beyond benevolence - solidarity and welfare state transition in Sweden," *International Journal of Social Welfare*, vol. IX, nr 4, 2000.
- [2] S. Torstensson, "Skattekvot," *Ekonomifakta*, 29 februari 2024. [Online]. Available: https://www.ekonomifakta.se/sakomraden/skatt/skattetryck/skattekvot_1212515.html. [Använd 14 maj 2024].
- [3] A. Berger, "Socialdemokraternas valnederlag 1976 - En teoriprovning av orsakerna till Socialdemokraternas maktställning under 1900-talet fram till valnederlaget 1976," Linnéuniversitetet, Växjö, 2019.
- [4] T. Nilsson, "Moderaterna, marknaden och makten – svensk högerpolitik under avregleringens tid, 1976-1991," Samtidshistoriska museet, Huddinge, 2003.
- [5] C. Isaksson, "Världens bästa regering - Tusen dagar som förändrade Sverige", Stockholm: Norstedts, 1994, pp. 88-110.
- [6] E. Naurin, "Om svenska regeringars vallöften 1994-2010," *Politologerna*, 30 december 2013. [Online]. Available: <https://politologerna.wordpress.com/2013/12/30/nyckeln-till-regeringseffektivitet-singelhushall-eller-giftermal-inte-bara-samboskap-om-svenska-regeringars-valloften-1994-2010/>. [Använd 23 augusti 2024].
- [7] L. Stenberg, "Insikter om vård och skola," *Moderaterna*, 2024.
- [8] L. Hals, *Telefonsamtal*.
- [9] Norwegian Medical Products Agency, "The Norwegian health care system and pharmaceutical system," 11 oktober 2023. [Online]. Available: <https://www.dmp.no/en/about-us/the-norwegian-health-care-system-and-pharmaceutical-system>.